

Б88

360212

Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова

БРЕГІН Михайло Григорович

УДК 101.2+37.07+316.74:37

**ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ
ОСВІТИ У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

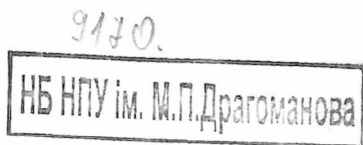
09.00.10 – філософія освіти

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2013

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі державного управління та місцевого самоврядування Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор філософських наук, професор
Дзвінчук Дмитро Іванович,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
завідувач кафедри державного управління та
місцевого самоврядування.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук, професор
Скубашевська Ольга Станіславівна,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри порівняльного мовознавства
та перекладу;

кандидат філософських наук, професор
Чекаль Леонід Андрійович,
Національний університет біоресурсів
і природокористування,
завідувач кафедри філософії.

Захист відбудеться 28 лютого 2013 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий 28 січня 2013 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н.В. Крохмаль

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Сучасний етап суспільного розвитку характеризується переходом людства до інформаційного суспільства, що передбачає зміщення акцентів з норм і цінностей індустріального суспільства на пріоритети інформаційного, що у першу чергу позначається на освітній сфері. У ході інформаційної революції відбуваються структурні зміни в системі уявлень про світ, людину і суспільство. Основою економічних відносин став вже не товар, а інформація, у тому чи іншому вигляді. В умовах прискореного розповсюдження електронного зв'язку, нових інформаційних технологій інформація перетворюється на структуроутворюючу основу суспільства, в якому створення інформації, її обробка і передача знань стають фундаментальним джерелами виробництва і влади. Виникає суспільство з новою формою комунікаційної структури, яке М. Кастельє називає інформаціональним. Суть цих змін полягає у тому, що інформаційна технологія та мережева логіка дозволяють досягнути надзвичайної гнучкості, в результаті чого природні процеси, соціальні інститути, в тому числі й освіта, можуть легко змінюватися, трансформуватися при виникненні нових форм соціального життя. Актуальність теми дослідження зумовлена також і тим, що інформаціоналізм тісно пов'язаний з глобалізацією. Однією з рис інформаційного суспільства є створення можливості більш широкого доступу до інформації і навчання для всіх членів соціуму. Але в світовому масштабі це порушує проблему про інформаційно-багаті та інформаційно-бідні країни, а, відповідно й можливості доступу до освіти. Поряд з тим перехід до інформаційного суспільства посилює протиріччя між двома тенденціями, що визначають сучасні соціокультурні процеси, а саме: зростання культурної гомогенізації як наслідок глобалізації і збереження національної культурної традиції. Новопостала соціокультурна ситуація актуалізує роль освіти в становленні особистісної ідентичності як громадянина своєї країни, і як громадянина світу з позицій імперативу виживання.

Отже, перехід до інформаційного суспільства характеризується новим станом соціально-культурної й інформаційної цілісності, в рамках якого відбуваються зміни соціальних орієнтирів, ідентичності, суспільної свідомості, технологій, а також формуванням нових викликів до сучасної освіти. За таких умов зросли вимоги до освіти як середовища формування особистості нового формату, оскільки освіта сьогодні повинна не тільки забезпечити трансляцію знань, а й навчити людину вчитися упродовж всього життя, постійно вдосконалювати професійні навички та вміння. Тому перехід до інформаційного суспільства актуалізує проблему трансформації системи освіти, яка зорієнтована на переосмислення існуючих традицій та становлення нової освітньої моделі, релевантної з огляду на виклики інформаційного суспільства. Тож, шлях, обраний Україною до інтеграції у світовий та європейський освітній простір (Болонський процес), актуалізує потребу у модернізації її освітньої системи, яка стає в сучасних умовах провідним генератором суспільних змін і вводить її у науково-освітній простір Європи.

Стан наукової розробки теми. Аналіз суспільства, що формується в результаті впливу науково-технічної революції, здійснив Д. Бел. Він назвав його «постіндустріальним». Ідеї Д. Бела підтримали Дж. Гелбрейт, Зб. Бжезінський, Й. Масуда щодо оцінки нового суспільства, яке у більшості випадків називали «інформаційним» (авторами терміну вважають американця Ф. Махлупа і японця Г. Умесао). Методологічні підходи до розуміння такого суспільства знаходимо у працях філософів-постмодерністів (Ж.-Ф. Ліотар, Дж. Ваттімо та ін.).

Незважаючи на те, що з кінця 1980-х років окремі науковці стали використовувати новий термін «суспільство знань» (knowledge society), велику «кількісну» перевагу мало все ж словосполучення «інформаційне суспільство», увійшовши у міжнародні документи: Хартію глобального інформаційного суспільства (плід зустрічі на Окінаві «Великої Вісімки»), декларацію і програму з побудови інформаційного суспільства, прийняті на організованих ЮНЕСКО у Женеві (2003) і Тунісі (2005) всесвітніх зустрічах на вищому рівні, присвячених «головній проблемі ХХІ ст. – побудові інформаційного суспільства».

Хоч більшість праць з питань інформаційного суспільства торкалися соціальних, економічних і політичних питань, окремі автори звертали увагу і на освітні зміни під впливом появи комп'ютерної техніки (Е. Тоффлер, Й. Масуда, Дж. Несбітт, М. Кастельс та ін.). У 1990-х роках тема освіти в умовах інформаційного суспільства і конкретні питання використання у навчальних закладах комп'ютерів та різноманітних мереж стала, мабуть, провідною для великого відсотка філософських і педагогічних праць, автори яких аналізували освітні проблеми сучасності і майбутнього суспільства.

В Україні ці дослідження активізувалися вже в умовах незалежності: статті і виступи В. Андрушенка, що пізніше узагальнилися у наукових монографіях – «Організоване суспільство» і «Світанок Європи», праці В. Лутая, публікації групи науковців з Інституту філософії НАН України (В. Лук'янець, О. Кравченко та ін.). Різні аспекти освіти, виховання, громадянського і соціального життя в умовах переходу до інформаційного суспільства розглядали українські науковці В. Бех, В. Вашкевич, Д. Дзвінчук, Г. Кільова, С. Клепко, В. Кремень, В. Курило, М. Лукашевич, М. Михальченко, І. Надольний, В. Огнев'юк, О. Скубашевська та багато інших.

Проблемам модернізації української освіти, в тому числі і в контексті Болонського процесу, присвячені праці В. Андрушенка, В. Бека, В. Воронкової, О. Гомілко, С. Клепка, І. Предборської, Н. Скотної, М. Степка, Н. Шубелки та ін. Співвідношення процесу інформатизації освіти та становлення інформаційного суспільства аналізується у працях О. Гриценчук, І. Малицької, В. Мудрака, О. Редька, В. Ткачука та ін.

Однак, незважаючи на певні досягнення, загалом проблема філософського аналізу освітніх процесів в добу інформаційного суспільства була вирішена лише частково. Значні технологічні інновації, що припали на злам сторіч і початок ХХІ ст. поставили під знак запитання застосовність цього доробку і достовірність наших загальних уявлень про інформаційне суспільство. Потребує дослідження питання рівня узгодження здійснених освітніх змін з теорією

інформаційного суспільства й аналіз імовірної картини взаємозв'язку сфери освіти з наукою та виробництвом у бутті, зокрема, винайдення і застосування надвисоких технологій, зміни в економічній системі, у сфері управління і громадянської активності, духовної культури й суспільних цінностей, локальних (щоденного життя, рівня поінформованості громадян та ін.) і глобальних проблем. Саме тому нами обрана проблема «Філософське осмислення трансформації системи освіти у процесі становлення інформаційного суспільства» для окремого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема і зміст дисертаційного дослідження є складовою частиною комплексної науково-дослідної держбюджетної теми «Освіта як пріоритет державної політики щодо розвитку кадрового потенціалу України» (К7/2010 ДР № 0110U05864) кафедри державного управління Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Тема дисертаційного дослідження затверджена на засіданні Вченої ради Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу (протокол № 09/483 від 28 жовтня 2009 року).

Мета дослідження – полягає у концептуалізації трансформації сучасної системи освіти у дискурсі становлення інформаційного суспільства.

Мета дисертації конкретизується в наступних дослідницьких **завданнях**:

- проаналізувати сучасний соціокультурний контекст соціального розвитку та його вплив на трансформацію системи освіти в Україні;
- концептуалізувати поняття «трансформація системи освіти» та визначити його змістовне наповнення в сучасних умовах;
- розкрити антропологічний вимір інформатизації освітнього простору та його значення для становлення особистості;
- визначити ціннісні пріоритети освіти в умовах становлення інформаційного суспільства;
- показати діалогізацію освітнього простору як одну з умов його трансформації;
- дослідити стан і перспективи мережевої освіти в Україні.

Об'єктом дослідження є становлення інформаційного суспільства в Україні у горизонті буття соціального інституту освіти.

Предметом дослідження є філософські засади трансформації сучасної системи освіти в Україні на шляху до інформаційного суспільства.

Теоретико-методологічну основу дослідження складає положення про єдність теорії і практики, матеріального та ідеального у житті кожної людини, духовних і матеріальних чинників індивідуального і суспільного буття. Під час виконання завдань дослідження використовувалися: міждисциплінарний підхід; антропологічний, згідно з яким антропний принцип визначено як методологічний орієнтир трансформації системи освіти; соціокультурний – уможливив розгляд її ціннісних та соціокультурних аспектів. Науково-пошукова робота спирається на загальнонаукові принципи пізнання, зокрема, історизму, об'єктивності та комплексності. Поєднання порівняльного та історичного аналізу дало змогу розглянути особливості інформаційного суспільства та визначити виклики до

освіти, які воно формулює. При розв'язанні більш конкретних завдань у дисертації застосовано системний, структурно-функціональний підходи.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що в дослідженні обґрунтовано філософські засади трансформації сучасної системи освіти в Україні в умовах становлення інформаційного суспільства. Наукова новизна презентована у таких положеннях, що виносяться на захист:

- експліковано поняття «трансформація системи освіти» в контексті сучасної філософії освіти, під яким розуміється комплекс заходів, спрямованих на її реорганізацію шляхом переходу від репродуктивно-інформаційних і предметно-диференційованих до інтегративних знань, відмови від авторитарного стилю викладання на користь встановлення нового типу освітніх відносин, заснованого на суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу, використання інноваційних методів навчання, впровадження мережевої освіти;

- доведено, що трансформація системи освіти: а) зумовлена такими викликами інформаційного суспільства, як: посилення ролі знання як джерела інноваційного розвитку суспільства, необхідність усвідомлення людиною відповідальності за наслідки своєї діяльності, ускладнення соціальних структур, гетерогенізація освітньо-культурного простору; б) її змістовна сутність полягає у структуризації, класифікації та розподілу знаннєвої інформації, спрямовану на посилення ролі освіти в інформаційному суспільстві; в) її мета виявляється у раціоналізації інтелектуальної діяльності шляхом використання нових інформаційно-комунікативних технологій, що відповідає сучасним викликам становлення інформаційного суспільства;

- охарактеризовано трансформацію системи освіти як сукупність аксіологічних, соціокультурних, інформаційних складових, що забезпечують систематизацію й ефективне засвоєння знань з метою формування вміння вчитися і перенавчатися;

- доведено, що в умовах становлення інформаційного суспільства антропологічна та аксіологічна зорієнтованість трансформації сучасної системи освіти зумовлює її зміну на користь діалогової взаємодії та необхідності впровадження особистісно орієнтованого підходу в організації навчально-виховного процесу та принципу людиноцентризму в управління ним.

Отримало подальшого розвитку:

- твердження про антропологізацію сучасної освітньої парадигми та освітнього простору;

- аналіз перешкод, що гальмують трансформаційні процеси в освіті;

- ідея про необхідність трансформації освітнього простору на основі дихотомічного балансу «гуманізм – технократизм»;

- ідея освітнього простору, що має три вектори: а) навчальна робота, що закладається теоретичною складовою освіти; б) виховний вектор, що ґрунтується на основі оволодіння освітянською практикою; в) смисловий континуум особистості, що навчається, за рахунок збудження її ціннісно-смислового поля,

здатного входити у семантичну взаємодію зі смисловими полями навчального закладу, суспільства і ноосфери взагалі;

– аналіз сучасного стану інформатизації освітнього простору в Україні.

Теоретичне та практичне значення роботи полягає у визначенні сутності процесу трансформації системи освіти, розкритті його антропологічних та аксіологічних аспектів. Результати дослідження можуть бути використані освітніми структурами в управлінській та педагогічній діяльності. Основні теоретичні положення дисертаційної роботи можуть слугувати теоретичною та методологічною базою для філософських або спеціально-наукових досліджень в галузі філософії освіти. Матеріали дисертації можуть бути використані при створенні навчальних програм, викладання курсів з філософії освіти, менеджменту освіти, педагогіки.

Апробація результатів. Отримані результати доповідались та обговорювались на засіданні розширеного наукового семінару кафедри державного управління та місцевого самоврядування, кафедри філософії Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, кафедри філософії Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка, кафедри філософії Львівського національного університету ім. І. Франка, на низці міжнародних і Всеукраїнських науково-практичних і науково-методичних конференціях, зокрема: Міжнародній науково-практичній конференції «Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти» (Львів, 2009); Міжнародній міждисциплінарній конференції «Людина та її ідентичність у добу глобалізації» (Львів, 2010); V Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії і перспективи» (Івано-Франківськ, 2010); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Компетентісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи» (Київ, 2011); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Теорія і методика саморозвитку педагогічної майстерності педагогів вищих технічних навчальних закладів України» (Івано-Франківськ, 2011); міжнародній науково-практичній конференції «Особистість. Суспільство. Право» (Полтава, 2012).

Публікації: положення дисертації опубліковані в 9 наукових публікаціях, в тому числі 6 одноосібних статтях у часописах, що включені у перелік фахових видань з філософії, 3 – матеріали конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені поставленою метою та завданнями дослідження. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (325 найменувань). Загальний обсяг дисертації становить 207 сторінок, основна частина дисертації – 173 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, з'ясовується її суть і стан наукової розробленості. Сформульовані мета й завдання, предмет, об'єкт, принципи та методи дослідження, висвітлюється наукова новизна роботи,

теоретичне й практичне значення дисертації. Наведено дані щодо апробації отриманих результатів.

У **першому розділі – «ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУЧАСНОЇ СИСТЕМИ ОСВІТИ»** – аналізується вплив освіти на суспільство, зростання феномена освіти в сучасних умовах, розкриваються проблеми дослідження освіти засобами філософії, серед яких особливого значення надано зростанню впливу освіти на соціум, оскільки це ініціювало усвідомлення сутності освіти як соціокультурного феномена.

У **підрозділі 1.1. – «Освітні виклики інформаційного суспільства»** – розглядається соціокультурний контекст сучасної епохи, вказується, що в останні десятиліття відбулися структурні зрушення у всіх життєво важливих сферах, розпочався перехід до нових форм організації праці, почали змінюватися її характер, система суспільних відносин, трансформуватися структура світової економіки. Відповіддю на ці суспільні трансформації стало формування нових теорій суспільного розвитку провідними представниками західної філософії. Вже в 60-70-і роки ХХ століття Д. Бел, Й. Масуда, Е. Тоффлер, а згодом інші вчені, обґрунтовуючи специфіку інформаційного суспільства як якісно нового етапу розвитку людства, спромоглися дати його змістовну, сутнісну характеристику. Інформаційне суспільство подається нами як суспільство, в якому відбувається інформаційна єдність/взаємодія усіх його суб'єктів/учасників, а інформація, знання й інформаційно-комунікаційні технології перетворюються на основну продуктивну силу та джерело подальших зрушень в усіх сферах суспільного життя. Найбільш істотні риси інформаційного суспільства визначили основні шляхи розвитку освіти. Принципова відмінність інформаційного суспільства від інших насамперед полягає в тому, що зазнають істотних змін підвалини суспільного виробництва, основною рушійною силою виявляються знання й інформація, а найважливішим ресурсом – інтелектуальний потенціал суспільства. Інформаційне суспільство – це суспільство духовного та інтелектуального розвитку людини. Тому в осмисленні духовної еволюції особливе місце займає дослідження становлення нових ціннісних орієнтацій під впливом новітніх інформаційних технологій.

У **підрозділі 1.2. – «Трансформація системи освіти в контексті сучасного філософсько-освітнього дискурсу»** – досліджуються різні підходи сучасних науковців щодо явища трансформації системи освіти. Відзначається, що характерними особливостями соціокультурного контексту сучасної трансформації вітчизняної освіти є зростання взаємозв'язку, взаємозумовленості й системної складності сучасного соціуму, трансформація світоглядів, культур, ціннісних орієнтацій і комплексність сучасних кризових явищ, що проявляються на різних рівнях ієрархії життєдіяльності людства, а також – на противагу цьому – примітивізація, міфологізація і дераціоналізація не лише позанаукової форми суспільної свідомості, а й у багатьох випадках наукової.

Глобалізація освіти і глобалізована освіта розвиваються під впливом багатьох чинників: історичного, політичного, економічного, культурологічного та соціального контекстів, особливостей культурно-етнічних та національних

традицій, суспільних переконань стосовно педагогічних працівників, їхнього статусу й ролі, компетентності та професійних функцій, а також під впливом міжнародних тенденцій – глобалізації, фундаменталізації, інформатизації, інтеграції, екологізації, гуманізації, гуманітаризації тощо. Розширення соціокультурного простору, зміна типу культури, експансія техногенної цивілізації у природу призводять до перебудови вихідних принципів розвитку освіти. Нові вимоги, які висуваються до освіти зовнішніми чинниками, зумовлюють перехід до нової функціональної парадигми освіти, пошук і оформлення якої відбувається в атмосфері народження і боротьби численних ідей, теорій, інноваційних проєктів, освітніх технологій, що претендують на новизну. Акцентується увага на евристичності нелінійного (синергетичного) підходу в освіті, яка полягає в тому, що відбувається перехід до цілісного світобачення учасників навчально-виховного процесу; мета і зміст освітньої діяльності переорієнтуються на потребу у підготовці людини до життя; пропонується нова модель особистості – інноваційна людина, а метою навчання стає креативність мислення, формування власної дослідницької позиції, інноваційна поведінка у ринковому середовищі. Освіта з позиції цього підходу розуміється не як зовнішній вплив на особистість з боку суспільства, а як самовплив, самозміна, самоорганізація особистості, що здатна в умовах стійкої нерівноважності соціального буття бути завжди готовою до спонтанних змін і кризового алгоритму розвитку країни і світової спільноти.

У підрозділі 1.3. – «Інформаційна складова трансформації освітнього простору» – визначається значення інформаційно-комунікаційних технологій для сучасних соціокультурних процесів, зокрема для видозміни освітнього простору. Освітній простір має три вектори: а) навчальна робота, що закладається теоретичною складовою освіти; б) виховний вектор, що ґрунтується на основі оволодіння освітянською практикою; в) смисловий континуум особистості, що навчається, за рахунок збудження її ціннісно-смислового поля, здатного входити у семантичну взаємодію зі смисловими полями навчального закладу, суспільства і ноосфери взагалі. Мета трансформації системи освіти виявляється у раціоналізації інтелектуальної діяльності шляхом використання нових інформаційно-комунікативних технологій, що відповідає сучасним викликам інформаційного суспільства. Підкреслюється інтенсифікація сфери управління гуманітарною сферою українського суспільства. Сьогодні стає все більш очевидно, що в Україні відбувається інтенсивна інформатизація більшості сфер людського життя та діяльності, а це є запорукою того, що новітні інформаційні технології невдовзі стануть визначальними чинниками соціально-економічного та інтелектуально-духовного розвитку українського суспільства.

У другому розділі – «АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ТРАНСФОРМАЦІЇ ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ УКРАЇНИ» – подається комплексний аналіз людиновимірною аспекту освітніх трансформацій в Україні, що охоплює як зміст освіти, технологію навчання і управління навчально-виховним процесом.

У підрозділі 2.1. – «*Людина в контексті сучасних освітніх стратегій*» – розглядається роль людини у сучасних суспільних перетвореннях, обґрунтовується необхідність якнайширшого практичного застосування у різних сферах освіти філософії людиноцентризму, а у сфері управління галуззю освіти – відповідно принципу людиноцентризму. Відзначається, що спробою зміни ставлення до людини в економічній і політичній сферах стає використання наукою поняття *людський фактор*, яке включає весь спектр рис особи: індивідуальних і колективних, біологічних і суспільних, але лише в аспекті економічної ефективності відтворювальних процесів людини і суспільства. Цінність цього поняття полягає насамперед у тому, що, на протязі іншим поняттям, воно підкреслювало активну роль людини, оскільки фактор – це рушійна сила, діюча причина певних змін. У характеристиці людського фактора виробництва, крім показників територіальної, демографічної, освітньої, професійної і кваліфікаційної структур, важливе значення мають показники ставлення до праці, ініціативності, підприємливості, інтереси, потреби, цінності тощо. Доводиться, що капіталовкладення у людські ресурси є найбільш ефективними, найбільш довготривалими і надійними, оскільки особистість здатна накопичувати, раціонально використовувати і самостійно відновлювати власний інтелектуальний/енергетичний потенціал. У центрі освіти постає особистість учня (студента), її внутрішні резерви, цінності, інтереси, життєва позиція та мета. Врахування особистісного потенціалу студентів, розвиток професійно важливих якостей, формування професійного мислення, що передбачає здатність до саморозуміння, індивідуального самовираження, сприятимуть підвищенню ефективності підготовки майбутнього фахівця, соціалізації та успішній професійній самореалізації. При цьому підкреслюється, що інформаційне суспільство є більш наближеним до внутрішнього світу людини і тому є більш впливовим чинником на його стан і подальший інтелектуальний розвиток. З появою мережі поширення інформації, зокрема, Інтернет-середовища, розуміння місця, ролі, значення людини у комунікативному просторі зазнало відповідних змін. Кіберпростір набув нових характеристик, а людина і суспільство почали набувати нового соціального статусу.

У підрозділі 2.2. – «*Особистісно орієнтована освіта як антропологічний орієнтир освітніх трансформацій*» – акцентується увага на тому, що в умовах становлення інформаційного суспільства антропологічна та аксіологічна зорієнтованість трансформації сучасної системи освіти зумовлює її зміну на користь діалогової взаємодії та необхідності впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес. Домінуюча в інформаційному світі тенденція полягає в переході від соціально зорієнтованої освітньої парадигми (конструювання людини з параметрами, заданими конкретними інтересами суспільства), до індивідуально зорієнтованої (конструювання людини для самої себе і лиш опосередковано для суспільства), що висуває на перший план комплекс проблем, пов'язаних з визнанням самоцінності особи, формуванням її самосвідомості тощо. Особистісно

орієнтоване навчання відповідає принципам природовідповідності, культуровідповідності, індивідуально-особистісного підходу, що сприяє розвитку образного сприйняття і творчого мислення, формуванню емоційно-особистісного ставлення до навчання. Воно, особистісно орієнтоване навчання, потребує більшого ступеня свободи для особистості у горизонті вибору і планування нею власного розвитку і набору навчальних дисциплін у дискурсі оволодіння обраною професією і тому потребує підготовки інноваційного вчителя і автономізацію вищих навчальних закладів, у першу чергу, у сфері професійної підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації. Воно має стати стрижнем професійної освіти протягом життя.

У підрозділі 2.3. – «Вплив інформаційних процесів в освіті на саморозвиток особистості» – головний вектор аналізу скерований на дослідження позитивних і негативних аспектів впливу інформатизації в освіті на свідомість і поведінку особистості. Впровадження сучасних інформаційних технологій спричинює істотні зміни й у змісті освіти. Особливу роль в цьому процесі відіграє Інтернет, появу якого часто узалежнюють із формуванням суперечності знання та інформації в епоху постмодернізму. Невід'ємною складовою впровадження інформаційних освітніх технологій в умовах становлення інформаційного суспільства є створення і використання інформаційних мереж, використання яких дозволяє суб'єктові отримувати доступ до різних джерел інформації і баз даних, спілкуватися з колегами, фахівцями, які працюють у різних сферах, брати участь в електронних конференціях, отримувати інформацію з різних регіонів, мати доступ до електронних архівів програмного забезпечення для персональних комп'ютерів тощо. Водночас спостерігаються і певні негативні аспекти впливу інформаційно-комунікаційних технологій на свідомість людини, на її саморозвиток. Серед яких є низка особливо небезпечних для формування світогляду, вибору алгоритмів життєдіяльності особистості, наприклад, знеособлення освіти, віртуалізація свідомості, посилення мережевої залежності, використання неперевіреної інформації у якості основи для прийняття доленосних рішень та ін. При цьому людина у кіберпросторі почала змінюватися і набувати нових параметрів існування. Вона стала більше знати, але менше розуміти; більше бути користувачем продукції інших, ніж творцем власного соціального світу.

У третьому розділі – «АКСІОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ АСПЕКТИ ТРАНСФОРМАЦІЇ СИСТЕМИ ОСВИТИ УКРАЇНИ» – звертається увага на те, що для аналізу трансформації системи освіти особливо актуальним є звернення до філософського аналізу ціннісних та соціокультурних аспектів.

У підрозділі 3.1. – «Ціннісні пріоритети сучасної освіти в умовах її інформатизації» – визначаються аксіологічні параметри сучасної соціокультурної динаміки та окреслюються ціннісні орієнтири сучасної освіти. Обґрунтовується теза, що широке поле застосування в умовах автономізації розвитку особистості має філософія освіти, адже успішний рух до суспільства майбутнього уможливилось внесенням своєчасних і наперед обміркованих

змін та інновацій в освіту. Підкреслюється, що, як різновид культурної спадщини, освіта сприяє засвоєнню особистістю властивих соціуму певної історичної доби системи цінностей, настанов, зразків, норм поведінки тощо. Оскільки цінності визначаються потребами й інтересами індивіда та суспільства, то вони мають складну структуру і особливу ієрархію, в основі якої знаходяться фундаментальні, необхідні для життя людини блага (природні багатства, матеріальні умови життя – житло, харчування, система охорони здоров'я тощо), а також фундаментальні цінності, котрі залежать від соціальної сутності людини, її духовної природи. Сучасна освіта прагне до реалізації гуманістично спрямованого навчання, яке формує систему життєвих цінностей: здоров'я, пізнання, впевненості у собі, ціннісного ставлення до людей, світу, що позитивно діє на інтенсивність та стійкість мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, а через засвоєння основних цінностей створюється основа для формування мотивів професійної спрямованості майбутніх спеціалістів. Навчально-пізнавальна діяльність в умовах сучасності покликана допомогти людині швидко адаптуватися до мінливостей сьогодення, навчитися вчитися, орієнтуватися серед великого обсягу інформації, і, водночас, не втратити зв'язок із традиціями, духовними надбаннями попередніх поколінь. Освітнім ідеалом, який здатний задовольнити запити та вимоги сучасного соціуму, розглядається активна, креативна особистість, яка перебуває у постійному пошуку нових способів та видів діяльності, презентує здатність генерувати нові ідеї. Вона не «споживач», а «творець» соціально значимих знань, оскільки у процесі навчання постійно робить відкриття, досліджує, намагаючись вирішити свої освітні проблеми в контексті існуючих соціальних реалій, тобто розкриває власний творчий потенціал, творить світ та себе у ньому.

У підрозділі 3.2. – «Діалогізація освітнього простору як одна з умов його трансформації» – обґрунтовується необхідність діалогізації освітнього простору, гуманістичної взаємодії учасників навчально-виховного процесу. Діалогічні реакції основних суб'єктів освітнього процесу розглядаються як найбільш ефективні чинники у формуванні суб'єктивного виміру освітнього простору, що виявляється в миттєвості реакцій на будь-які соціально значимі «флукуації»; поліфонічності ідей та підходів до розв'язання актуальних проблем в освітньому процесі. У вимірі цивілізаційного підходу діалог виступає найефективнішим способом визнання цінності, пізнання іншої культури, побудови толерантних відносин у міжкультурній взаємодії людей та у вирішенні сучасних проблем людства. У культурологічному розумінні речей значущість діалогу полягає в можливості саморозвитку особи, яка навчається, від людини освіченої до людини культурної через діалогічне творення свого життя відповідно до законів розвитку світу та власного «Я».

У підрозділі 3.3. – «Мережева освіта: сучасний стан і перспективи» – окреслюються основні парадигмальні підходи щодо формування моделі освіти для інформаційного суспільства та подаються сутнісні характеристики мережевої освіти. Становлення інформаційного суспільства з інноваційною

економікою вимагає зміни цілей, змісту, методів і технологій соціалізації загалом та освітньої сфери зокрема. Саме тому інформатизація освіти стає провідним багатоплановим процесом, у якому, незважаючи на його очевидну технологічність, визначальна роль належить людині та суб'єкт-суб'єктній взаємодії. Інформатизація освіти як один із пріоритетних напрямів інформатизації сучасного суспільства передбачає реалізацію можливостей сучасних інформаційних технологій з метою впровадження в освітню практику психолого-педагогічних розробок, спрямованих на розвиток особистості учня (студента), інтенсифікацію та інтелектуалізацію навчальної діяльності. Проведене дослідження свідчить про те, що однією з умов вирішення проблеми діалогізації сучасної освіти є впровадження інноваційних освітніх технологій, однією з яких є мережева освіта. Саме мережева освіта, особливо її дистанційна форма, передбачає вдосконалення методів і форми організації навчального процесу, незалежного від часу і місцезнаходження. Не менш важливим чинником для формування нового виду діяльності учнів/студентів є модернізація форм педагогічного контролю. Освітнє вимірювання ми подаємо як особливу проблему удосконалення сучасної освіти.

ВИСНОВКИ

1. Дослідження різних підходів до розуміння сутності інформаційного суспільства дозволяє зробити висновок про те, що інформаційне суспільство – це принципово новий етап в історії цивілізації, його основним продуктом виступають: інформаційна єдність світової спільноти, поглибленні знання про природу, світ і людину, інформація взаємовідносин між людьми та інформаційні технології освіти. Саме вони є провідними цінностями майбутнього розвитку суспільства, вказують орієнтири трансформації соціальних зв'язків та соціальної взаємодії між людьми. Проаналізовано погляди теоретиків інформаційного суспільства на людину, що зумовлюють раціоналізацію людського буття та трансформацію сутнісних вимірів людської природи (інформаційно-технічний детермінізм), появу нових типів спілкування та форм комунікацій (інформаційно-комунікативна сфера), гармонійне поєднання людини, технічної й природної сфер (інформаційний екогуманізм). Інформаційне суспільство подається нами як суспільство, у якому відбувається інформаційна єдність/взаємодія усіх його суб'єктів/учасників, а інформація, знання й інформаційно-комунікаційні технології перетворюються на основну продуктивну силу та джерело подальших зрушень в усіх сферах суспільного життя.

Знання й інформація визначаються як домінянти аксіосфери особи у смислових вимірах інформаційного суспільства, котрі постулюють модуси мобільності, гнучкості, втрати буттєвої вкоріненості тощо. Сучасна філософія освіти виокремлює чотири аспекти змістового трактування освіти: як цінності, як системи, як процесу і як результату. Вказані аспекти дозволяють акцентувати увагу на різних сутнісних характеристиках освіти і способах їх актуалізації в освітній практиці. Зрозуміти й оцінити істинну сутність освіти як

складного та багатогранного явища можна лише в єдності та взаємодоповненні цих характеристик.

2. Трансформація системи освіти в контексті сучасної філософії освіти являє собою комплекс заходів, спрямованих на її реорганізацію шляхом переходу від репродуктивно-інформаційних і предметно-диференційованих до інтегративних знань, відмови від авторитарного стилю викладання на користь встановлення нового типу освітніх відносин, заснованого на суб'єкт-суб'єктній взаємодії учасників освітнього процесу, використання інноваційних методів навчання, впровадження мережевої освіти. Трансформація системи освіти зумовлена такими викликами інформаційного суспільства, як: посилення ролі знання як джерела нових знань, необхідність усвідомлення людиною відповідальності за наслідки своєї діяльності, ускладнення соціальних структур, гетерогенізація освітньо-культурного простору тощо. Однією з основних проблем сучасної освіти загалом і вітчизняної освіти зокрема є неадекватність ціннісних основ існуючого соціокультурного типу освітньої діяльності сучасним соціальним умовам. Освітня діяльність як процес відтворення системи соціокультурних відносин повинна формувати в кожному наступному поколінні такі властивості, якості та мотиви поведінки, які забезпечували б інтеграцію суспільства і життєздатність як індивіда, так і суспільної системи в цілому. В цьому випадку освітня діяльність виступає не тільки ресурсом, а й формою розвитку суспільства.

3. Зростання значення знання, ролі людини та її творчої діяльності в суспільному житті визначають глибину змін характеру та структури освіти. Зміст освіти, її структура та методологія мають відповідати характеру суспільства, а оскільки людина є основою сучасного суспільства, антропологічний зміст освіти набуває визначального характеру. Сама освіта, як соціокультурний інститут, повинна бути зорієнтована на підготовку людини, що живе в світі інтенсивного розвитку різноманітних інформаційно-телекомунікаційних технологій, тому виникнення нової віртуальної культури несе в собі можливість звільнити освіту від обмеженого простору і часу та дає можливість формувати її як активну конструктивну форму пізнання сучасної дійсності, як ціннісну інтелектуальну власність людства.

4. У новій парадигмі освіти, що притаманна глобалізованому суспільству, особливого значення набуває проблема гуманізації та гуманітаризації, розв'язання якої може посприяти успішному подоланню ще вельми поширеного технократичного та вузькопрагматичного спрямування навчального процесу через розширення вивчення предметів гуманітарного циклу на всіх основних етапах його розгортання. У результаті гуманізації та гуманітаризації освіти здійснюватиметься не вузькоспеціальна підготовка кадрів, а формування всебічно розвинутих особистостей зі значним духовним (інтелектуальним, етичним, естетичним і т. ін.) потенціалом, а також умінням ефективно діяти в сучасному динамічному, швидкоплинному, інформаційнонасиченому світі.

5. В умовах становлення інформаційного суспільства антропологічна та аксіологічна зорієнтованість трансформації сучасної системи освіти зумовлює її зміну на користь діалогової взаємодії та необхідності впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховному процесі. Особистісно зорієнтована освітня парадигма передбачає радикальну трансформацію методів навчання, перехід від авторитарної моделі навчання до гуманістичної, креативної, зорієнтованої на учнів як суб'єктів навчально-виховного процесу, його активних учасників. Особистісно орієнтоване навчання відповідає принципам природовідповідності, культуровідповідності, індивідуально-особистісного підходу, що сприяє розвитку образного сприйняття і творчого мислення, формуванню емоційно-особистісного ставлення до навчання.

6. Інноваційною моделлю в сучасному суспільстві стає так звана «мережева освіта», в якій замість традиційних вертикальних зв'язків панують горизонтальні, інформаційні, коопераційні зв'язки, тобто партнерство та співробітництво. Перехід освіти в мережеву форму впливає на методи і форми організації навчально-виховного процесу. Змінюються функції як учнів, так і викладачів, з'являються нові професії – мережевий вчитель, мережевий педагог-куратор (тьютор), у компетенцію котрих входить не тільки передача знань, скільки формування нових засобів діяльності. Сформульовано положення про те, що у наше життя входять зміни, які повинні стати сигналом для відповідної адаптації системи освіти.

Провідні риси нової освітньої парадигми можна виразити такими основними пунктами: а) перехід від навчання знань і навичок до навчання здатності навчатися і перенавчатися; б) навчання нелінійним способом мислення, оскільки проблему неможливо розв'язати, якщо знаходитися на тому ж рівні мислення, який породив проблему. Необхідно виробити нове бачення проблем, що точніше відповідає нашому швидко змінюваному часу; в) навчання через позитивну мотивацію. Відомо, що людина як особистість має мотивацію для розвитку, якщо їй дають змогу займатися діяльністю, що відповідає її індивідуальним здібностям. Принцип дії освітніх організацій: не вчити, а допомагати вчитися, стимулювати бажання вчитися. Прогнозовані та очікувані глобальні зміни внесуть відповідні корективи в ідеологію, стратегію, цілі, завдання, технології та методи глобальної освіти особистості протягом життя.

Основні положення дисертаційного дослідження викладені у таких публікаціях автора:

1. Брегін М.Г. Філософія освіти про труднощі планування освітніх змін в умовах невизначеності рис суспільства майбутнього / М.Г. Брегін // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журн. наук. пр.]. – 2010. – № 92. – С. 20-30.

2. Бреґін М.Г. Доктринально-парадигмальний погляд на цілі діяльності освітніх систем на початку ХХІ століття / М.Г. Бреґін // Нова парадигма. Філософія. Політологія. Соціологія: [журн. наук. пр.] – 2010. – Вип. 95. – С. 48-56.

3. Бреґін М.Г. Прогнози для ХХ століття з точки зору філософії освіти: соціологічні та освітні передбачення / М.Г. Бреґін // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – 2010. – Випуск 39. – С. 284-291.

4. Бреґін М.Г. Різноманітність оцінок неперервної освіти / М.Г. Бреґін // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: [зб. наук. пр.]. – 2010. – Вип. 25 (38). – С. 11-12.

5. Бреґін М.Г. До філософського обґрунтування освіти в постінформаційному суспільстві / М.Г. Бреґін // Наукові записки Київського університету туризму економіки і права. Серія: Філософські науки. – К.: КУТЕП, 2012. – Випуск 12. – С. 221-231.

6. Бреґін М.Г. Недооцінене досягнення у вивченні інформаційного суспільства на теренах СРСР: твори А.І. Ракітова / М.Г. Бреґін // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: ЗДІА, 2012. – Випуск 48. – С. 141-149.

7. Бреґін М.Г. Суперечливість впливів на національні системи вищої освіти на зламі тисячоліть / М.Г. Бреґін // Людина та її ідентичність у добу глобалізації: Матеріали міжнародної міждисциплінарної конференції, 29-30 червня 2010 р., м. Львів. – Львів, 2010. – С. 293-297.

8. Бреґін М.Г. Стратегія й тактика компетентнісно спрямованої освіти у ХХІ столітті / М. Бреґін // Компетентнісно спрямована освіта: перший досвід, порівняльні підходи, перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 28 квітня 2011 р., м. Київ. – К.: Київ. Ін-т сучасн. підр., 2011. – С. 95-99.

9. Бреґін М.Г. Про оцінку освіти сьогодення і прогнози майбутнього / М.Г. Бреґін // Особистість. Суспільство. Право: Збірник наукових статей та тез наукових повідомлень. – Харків: Точка, 2012. – С. 486-488.

АНОТАЦІЇ

Бреґін М. Г. Філософське осмислення трансформації системи освіти у процесі становлення інформаційного суспільства. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук із спеціальності 09.00.10 – філософія освіти. Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. – Київ, 2013.

Здійснена концептуалізація явища трансформації сучасної системи освіти у дискурсі становлення інформаційного суспільства. Проаналізовано з позицій філософського аналізу теоретичні та методологічні засади суспільних перетворень у сучасному світі та їх вплив на розбудову системи освіти, досліджено його онтологію, функціонал, а також антропологічні, змістовні,

аксіологічні, кадрові, технологічні контексти. Співставленні між собою поняття «інформаційне суспільство», «трансформація системи освіти», «мережева освіта». Подано проблеми соціального прогнозування та планування освітніх змін в умовах побудови інформаційного суспільства. Обґрунтовано, що перехід до інформаційного суспільства в Україні є об'єктивною необхідністю, що залучає її до становлення глобальної освіти у глобалізованому кіберпросторі. Доведено, що в умовах становлення інформаційного суспільства антропологічна та аксіологічна зорієнтованість трансформації сучасної системи освіти зумовлює її зміну на користь діалогової взаємодії та необхідності впровадження особистісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес.

Ключові слова: освіта, особистість, мережева освіта, інформаційне суспільство, кіберпростір, діалогізація освітнього простору, трансформація системи освіти.

Брегин М.Г. Философское осмысление трансформации системы образования в процессе становления информационного общества. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.10 – философия образования. Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. – Киев, 2013.

Осуществлен философский анализ особенностей трансформации системы образования в процессе становления информационного общества. Проанализированы теоретические и методологические принципы общественных превращений в современном философском, педагогическом, историческом, управленческом дискурсе. Очерчено философские измерения этого феномена как социокультурного явления, исследовано его онтологию, антропологические и аксиологические ориентиры.

В рамках критического анализа распространенных взглядов на эволюцию общества определены новые аспекты в совокупности концептуальных понятий в сфере исследования, с новой точки зрения проанализированы критические этапы совместной эволюции обществ и систем образования, уточнена современная социальная и когнитивная детерминированность ускорения трансформации образовательно-научных комплексов.

Концептуализировано понятия «информационное общество», «трансформация системы образования», «сетевое образование». Проанализированы трудности социального прогнозирования и планирования образовательных изменений в индустриальный и постиндустриальный периоды и раскрыта противоречивость взглядов на образовательные трансформации в условиях становления информационного общества.

Обосновано, что переход к информационному обществу в Украине является объективной необходимостью. Однако лишь должное институциональное и кадровое обеспечение формирования информационного общества позволит

обнаружить реальные возможности Украины как государства с мощным человеческим потенциалом.

Рассмотрены основные парадигмы образовательных изменений в Украине и их соответствие с требованиями информационного общества. Разработаны направления концептуализации парадигмального знания для практического влияния на процесс образовательных реформ. Особое внимание уделено процессам гуманизации отечественного образования, социокультурной переориентации образовательной деятельности и воздействию глобальных социальных процессов на трансформации системы образования в рамках формирования информационного общества.

Акцентируется внимание на том, что инновационный социально-креативный характер современного образования является реализацией его антропологической сущности и конкретизируется благодаря вынесению на первый план образовательного процесса аксиологической и антропологической составляющих образования.

Обосновано, что в условиях становления информационного общества антропологическая и аксиологическая ориентированность трансформации современной системы образования предопределяет ее изменение в интересах диалогового взаимодействия и необходимости внедрения личностно ориентированного подхода в учебно-воспитательный процесс.

Ключевые слова: образование, личность, сетевое образование, информационное общество, киберпространство, диалогизация образовательного пространства, трансформация системы образования.

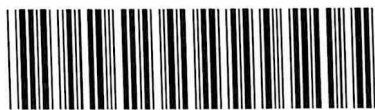
Bregin M.G. Philosophical evaluation of the education system transformation in the process of information society formation. – Manuscript.

Thesis to obtain the scientific degree of the candidate of philosophy in speciality 09.00.10 – philosophy of education. National Pedagogical Dragomanov University. – Kyiv, 2013.

The phenomenon of modern educational system is conceptualized in the discourse of information society formation. Theoretical and methodological bases of social transformations in modern world and their influence on the development of the educational system are analyzed. Its ontology, functional and anthropological, contentive, axiological, professional and technological contexts are investigated. The notions “information society”, “transformation of educational system” and “net educational system” are compared. The problems of social forecasting and planning in the process of information society formation are provided. It is proved that the transition to the information society in Ukraine is the objective need, which involves it in the formation of global education in globalized cyberspace. It is demonstrated that in the process of information society formation the anthropological and axiological orientations of modern educational system transformation lead it to the domination of dialogue interaction and implementation of person-centered approach in the educational process.

Key words: education, personality, net education, information society, cyberspace, dialogization of educational space, transformation of educational system.

НБ НПУ

100128876

Підписано до друку 25.01.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 043
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26

